

Türkiye'nin İnsani ve Toplumsal Cinsiyet Gelişmesindeki Durumu: İnişli-Çıkışlı Bir Yol

UNDP İnsani Gelişme Raporu 2021/2022 Belirsiz Zamanlar, Huzursuz Yaşamlar: Dönüşen Dünyada Geleceğimizi Şekillendirmek" Başlığı ile Yayımlandı!

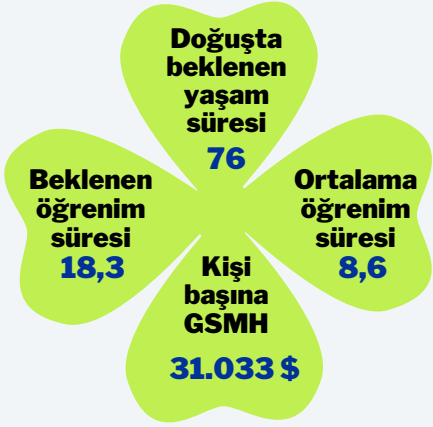
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılından günümüze kadar düzenli olarak yayımlanan İnsani Gelişme Raporlarının (İGR) sonuncusu olan bu raporun değindiği konuların başında, birçok ülkede insani gelişmede geri sıralara düşmeye neden olan ve varyantları ile öngörülemez biçimde yayılmaya devam eden Covid19 geliyor. Ayrıca Ukrayna ve diğer yerlerde devam eden savaşların etkisine değiniliyor. Rekor kıran sıcaklıklar, yangınlar ve fırtınalar ise gezegenden gelen alarm zilleri olarak yorumlanıyor. Sonuç olarak akut krizlerin küresel ölçekte kronik ve katmanlı belirsizliklere yol açması nedeniyle belirsiz zamanlarda, huzursuz yaşamlar sürüldüğünün altı çiziliyor.

İnsani Gelişme Raporu'nda farklı başlıklarda birçok endeks yer alıyor. Bu bilgi notunda İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ve Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (TCGE) sonuçlarının Türkiye özelinde bir değerlendirmesi yapılıyor. UNDP İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ülkelerin insani gelişme düzeyini uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır yaşam standardı olmak üzere üç temel alanda çeşitli göstergelerle ölçüyor. Ülkelerin zaman içinde gösterdiği değişimi karşılaştırmalı olarak izlemeye imkan sağlıyor. Türkiye bu endekste 191 ülke arasında 48. sırada!

Bu rapora ve yayımlanmış diğer İGR'nin tümüne [CEİM E-Kütüphane](#)'den Erişebilirsiniz.

2021 Türkiye Verileri

İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Nasıl Hesaplanıyor?

İGE, insani gelişimin üç temel boyutu kabul edilen uzun ve sağlıklı yaşamın, bilgiye erişimin ve insana yakışır bir yaşam standardının ölçülmesini içerir. Uzun ve sağlıklı yaşamı doğuşta beklenen yaşam süresi, bilgiye erişimi eğitimde geçirilen yıl ve beklenen eğitim süresi ile insana yakışır yaşam standardını ise kişi başına düşen GSMH üzerinden ölçüme dahil eder.

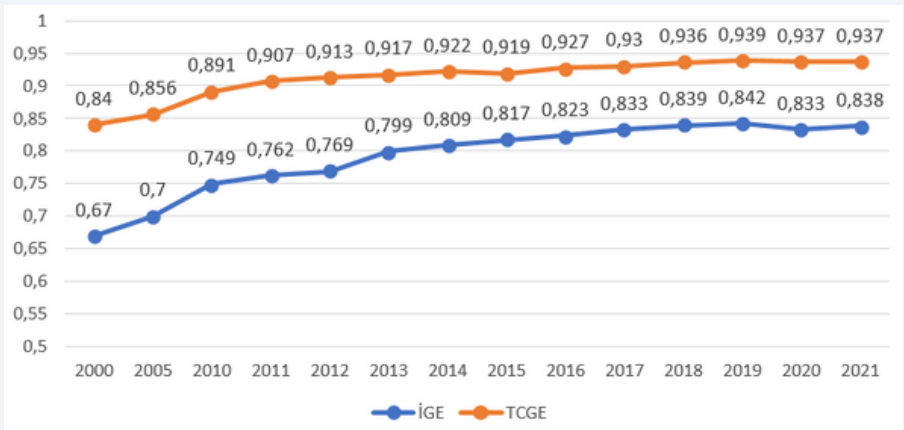
Türkiye İGE'de "Çok Yüksek İnsani Gelişme" Kategorisinde Olmasına Rağmen Durgunluk Döneminde!

Türkiye, 2021 yılı itibariyle yine çok yüksek insani gelişme kategorisinde olup 191 ülke arasında 48. sırada yer alıyor. Ancak 2021-2022 Raporunun bulguları Türkiye'nin insani gelişme düzeyinin bir durgunluk içine girdiğini gösteriyor. UNDP Türkiye basın açıklamasına göre Türkiye de dahil olmak üzere ülkelerin yüzde 90'ından fazlasında İGE'nin 2020 ya da 2021 yılında gerilemesi, küresel düzeyde derinleşen bir krize işaret ediyor.

Her ne kadar Türkiye'nin İGE değerleri 2000 ile 2019 arasında düzenli olarak ve hızla artmış ve 0.842 değerine ulaşmış olsa da, son iki yılda bu trend geriye döndü. 2020 yılı değeri 0.833, 2021 değeri 0.838. 2021'deki artışa rağmen 0.838'le hala 2019'un 0.842 olan değerinin altında.

Türkiye Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi'nde (TCGE) yine gerilerde!

Kadın ve erkek İGE değerlerinin birbirine oranı olan Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (TCGE) 2000-2019 arasında İGE kadar olmasa da, yükselme gösterdi. TCGE 2000 yılında 0.840 iken 2019 yılında 0.939'a çıktı. 2020 ve 2021'de ise değerler 0.937 ile 2019 yılının altında kaldı. Söz konusu değerle Türkiye, 2021 itibariyle de hem dahil olduğu çok yüksek İGE (0.986) hem de yüksek İGE kategorisinde yer alan ülkelerin ortalama endeks değerinden (0.973) geriye düşüyor.

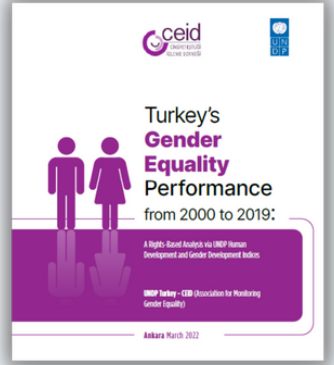
Türkiye'nin İnsani ve Toplumsal Cinsiyet Gelişmesindeki Durumu: İnişli-Çıkışlı Bir Yol

Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi'ndeki (TCGE) Durumu

Son iki yılda kadın İGE değerinin erkek İGE değerine göre daha fazla düşmesi (2020 yılı için) ve daha yavaş yükselmesi (2021 yılı için) 2020'de ve 2021'de TCGE'nin 2019 değerinin altında kalmasına neden oldu. Türkiye Toplumsal Cinsiyet Gelişmesinde 170 ülke arasında 65. sırada ve gelişmişlik düzeyi itibarıyla beş grup arasında **üçüncü grupta**. Türkiye, kadın ve erkek İGE değerleri arasındaki farkın yüksek olduğu ülkeler arasında yer alıyor.

Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Performansı

CEİD'in UNDP Türkiye ile ortak yaptığı ve Mart 2022'de yayınlanan "Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Performansı: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) 2000-2019 İnsani Gelişme ve Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endekslerine göre Türkiye'nin Durumu" başlıklı çalışma eşitsizliğin gerisindeki nedenlere ışık tutuyor. Çalışmaya göre Türkiye, kadın ve erkek İGE değerleri arasındaki farkın en yüksek olduğu ülkeler arasında olup 2019'da TCGE açısından dördüncü gruptaydı ve bu grupta kendisine benzeyen iki ülke Suudi Arabistan ve Bahreyn'di. Dördüncü grup, insani gelişmede kadınlar ve erkekler arasındaki düşük eşitlik düzeyine işaret ediyor. Her ne kadar 2021'de Türkiye üçüncü gruba geçmiş olsa da, bu durum insani gelişmede kadınlar ve erkekler arasındaki orta düzeyde eşitlik anlamına geliyor ve sınırlı bir iyileşmeyi gösteriyor. 2021 yılında çok yüksek İGE kategorisinde yer alan 66 ülke arasında yalnızca Türkiye, Kore ve Bahreyn eşitsizlik bakımından üçüncü grupta yer alırken, Umman ve Suudi Arabistan ise dördüncü grupta yer alarak geride kalıyor. Diğerleri ise TCGE açısından birinci veya ikinci grupta yer alıyorlar.

Bu rapora ve diğer CEİD raporlarının tümüne CEİM E-Kütüphane'den Erişebilirsiniz.

Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (TCGE) Bileşenleri

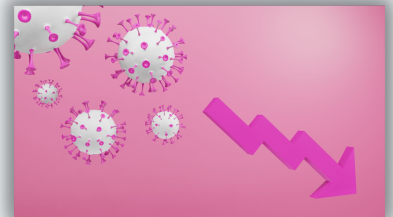
İGE Değeri	0,860	0,806
Doğuştan beklenen yaşam süresi	73,0	79,1
Beklenen eğitim süresi	18,8	17,9
Ortalama öğrenim süresi	9,4	7,9
Kişi başına GSMH	42.729\$	19.079\$

İGE'nin temel göstergeleri: beklenen eğitim süresi, ortalama eğitim süresi, doğumda beklenen ortalama yaşam süresi ve kişi başına milli gelir. Eğitim, hem kadınlar hem erkekler açısından insani gelişmeye en yüksek katkı sağlayan alan. Beklenen eğitim süresi ve ortalama eğitim süresinin her iki cins için de yükselmesi, Türkiye'nin TCGE açısından 4. Gruptan 3. Gruba geçmesinde belirleyici faktör. UNDP veri tabanına göre 2019-2020-2021 döneminde beklenen eğitim süresi kadınlar için 17,9 ve erkekler için 18,8 yıl olarak değişmeden kalıyor. Aynı şekilde ortalama okul yılı da 2019-2020 ve 2021 yıllarında kadınlar için 7,9 yıl ve erkekler için 9,4 yıl olarak değişmeden kalıyor. Ancak eğitim alanındaki olumlu gelişmelere rağmen eğitimde cinsiyet açığı devam ediyor.

Burada göz önünde tutulması gereken bir diğer husus, okula kayıtlılıktan farklı olarak seviyesine göre okuldan mezun olmayı temel alan ortalama eğitim süresi bakımından hem kadın hem de erkeklerde Türkiye'deki ortalama okul yılının çok yüksek İGE ülkelerinin gerisinde kalıyor olması.

Beklenen Ortalama Yaşam Süresi Düşüşte!

Beklenen ortalama yaşam süresi bakımından Türkiye'de kadınların durumu erkeklerden daha iyi olmaya devam etmekle birlikte her iki cins açısından bir gerileme gözleniyor. 2019'da kadınlar için 81 yıl ve erkekler için 74,7 yıl olan yaşam süresi, 2021'de kadınlar için 79,1 ve erkekler için 73 yıla düşmüş durumda. Bunda Covid-19 salgınının etkisi olabileceği gibi sağlık hizmetlerine erişimdeki sıkıntılar da rol oynayabilir.

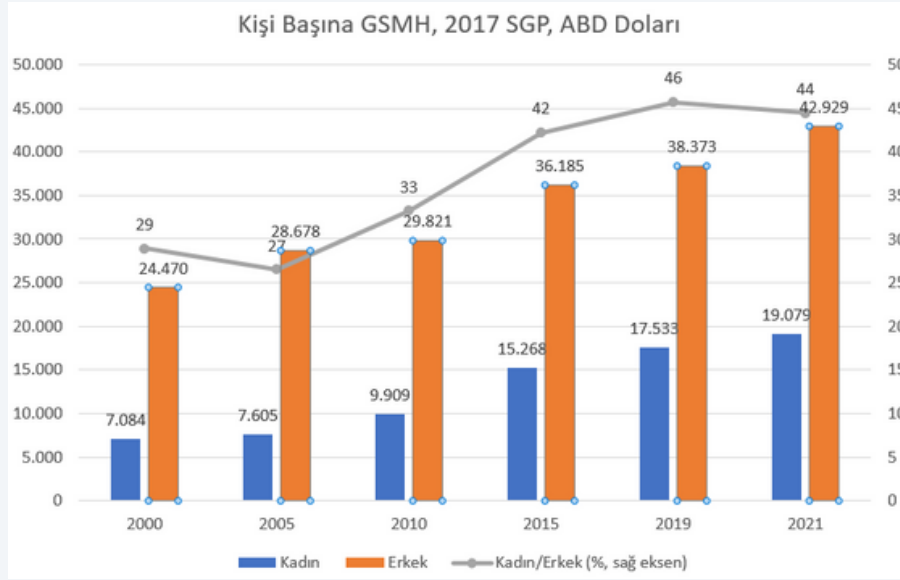
Türkiye'nin İnsani ve Toplumsal Cinsiyet Gelişmesindeki Durumu: İnişli-Çıkışlı Bir Yol

Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (TCGE) Bileşenleri

2021	TCGE Değeri	İGE Değeri	Beklenen yaşam süresi (yıl)	Beklenen eğitim süresi (yıl)	Ortalama öğrenim süresi (yıl)	Kişi başına milli gelir (2017 SGP \$)	İGE Değeri	Beklenen yaşam süresi (yıl)	Beklenen eğitim süresi (yıl)	Ortalama öğrenim süresi (yıl)	Kişi başına milli gelir (2017 SGP \$)
Türkiye	0,937	0,806	79,1	17,9	7,9	19.079\$	0,860	73,0	18,8	9,4	42.929\$
İGE Grupları											
Çok Yüksek İGE	0,986	0,889	81,6	16,9	12,2	33.849\$	0,901	75,6	16,1	12,4	53.887\$
Yüksek İGE	0,973	0,742	77,7	14,6	8,1	11.187\$	0,763	71,9	13,8	8,5	19.089\$
Orta İGE	0,880	0,586	69,4	12,0	6,5	2.912\$	0,666	65,6	11,9	7,4	9.668\$
Düşük İGE	0,864	0,477	63,4	9,0	4,1	1.907\$	0,552	59,3	9,9	5,7	4.107\$
OECD	0,985	0,891	82,0	16,8	12,2	35.117\$	0,905	76,1	16,1	12,4	55.363\$
Dünya	0,958	0,715	74,0	12,9	8,4	12.241\$	0,747	68,9	12,7	8,9	21.210\$

Uçurum Kişi Başına Milli Gelirde!

Üçüncü gösterge olan kişi başına milli gelirden Türkiye'de çarpıcı biçimde yüksek bir toplumsal cinsiyet açığı var ve eğitimdeki iyileşme bu açığı telafi etmiyor. Kişi başı milli gelirdeki kadın-erkek açığı, kadın ve erkek işgücüne katılım oranları arasındaki açığı yansıtıyor. İşgücüne katılım oranı 2019'da kadınlar için %34 ve erkekler için %72.6 iken, 2021'de kadınlar için %31.8 ve erkekler için %69.4'e geriledi. Kadınların Pandemiyle birlikte 2020'de daha da azalarak %30'a düşen işgücüne katılım oranı, 2021'de 2019'daki oranına ulaşamadı. Çok yüksek İGE ve yüksek İGE kategorisindeki ülkelerin ortalamalarıyla kıyaslandığında Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı yaklaşık 20 puan daha düşük düzeyde kaldı.

Öte yandan kadınlar istihdama katılsalar bile gelirdeki büyük cinsiyet açığı devam ediyor ve hatta artış gösteriyor. Kişi başına milli gelir (2017 satın alma gücü paritesine göre) 2019'da kadınlar için 17.533 dolar ve erkekler için 37.373 dolar iken, 2021'de kadınlar 19.079 dolar ve erkekler için 42.929 dolara çıktı. Artışa karşın kadınların geliri 2019'da erkeklerinkinin %46.9'u iken, bu oran 2021'de %44,4'e düşerek azaldı. Erkeklerin gelirindeki artışın kadınların gelirindeki artıştan daha yüksek olması sonucu gelir endeksindeki eşitsizlikte %0,8'lik bir artış var. Çok yüksek İGE ülkelerinde ortalama olarak kadınların geliri erkeklerin gelirinin %63'üne tekabül ederken Türkiye'de bu rakam %44'e düşmekte. Bu düşük oranın ardında işgücüne katılım oranı bakımından cinsiyet farkı yatıyor.

Çözüm Ne?

Türkiye'nin içinde yer aldığı çok yüksek insani gelişme düzeyindeki ülkelerle uyumlu biçimde toplumsal cinsiyet gelişme düzeyine ulaşmasının yolu, toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen politikaları benimsemesinden ve uygulamasından geçiyor. Kişi başına gelirdeki cinsiyet açığını gidermek için eğitimde tam eşitliğin sağlanması, kadınların istihdam oranlarının artması ve insana yakışır işlerde istihdamının sağlanması gerekiyor.

Hazırlayanlar: Prof. Dr. Gülay Toksöz, Prof. Dr. Burça Kızıllırmak-Yakışır, Doç. Dr. Emel Memiş